

(9. prosinca 2017, Dom Hrvatske vojske „Poljud“ u Splitu)

„Narod bez povijesti, nema budućnost“

riječi su Pape Franje

U duhu te neuništive istine,

dame i gospodo,

borci NOR-a, hrvatski branitelji

Domovinskog rata i antifašisti,

drugarice i drugovi.

okupili smo se u ovom velebnom Domu Hrvatske vojske, da bi svečano i dostojanstveno, na ponos i slavu prošlih, sadašnjih i budućih generacija obilježili 73. obljetnicu oslobođenja Dalmacije od faši-nacističkih okupatora i domaćih kvislinga i 74. obljetnicu 8. dalmatinskog udarnog korpusa NOV i POH, u 2. svjetskom ratu.

Predsjedniče SABA RH, pokrovitelju ove Svečanosti, izaslanici Gradonačelnika grada Splita i Župana Splitske-dalmatinske županije, dozvolite, da u ime organizatora čestitam svima **Dan oslobođenja Dalmacije najslavnije pobjede naroda** Dalmacije u povijesti.

Oslobođenje Dalmacije je bila na području Jugoslavije prva najopsežnija, s najdužim trajanjem, oko 3 mjeseca, operacija. Dalmaciju su oslobodili partizani - NOV i POH, uz široku potporu i učešće najširih slojeva naroda . **Glavninu oslobodilačkih** oružanih snaga činile su **četiri** **divizije 8**

. dalmatinskog korpusa, desetak korpusnih samostalnih odreda ili brigada, Mornarica NOV i manji sustavi oružanih snaga i logistike Saveznika.

Poštovani,

svi dobro znamo, **da je naša povijest od dolaska na Jadran u VII stoljeću, bila uvijek gorka, teška, prepuna patnji i stradanja**

. Tukli su se naši preci protiv svakojakih osvajača - Avara, Bizantinaca, Turaka, Mlečana, Francuza, Austrijanaca, Mađara, protiv Talijana dva puta: 1918 do 1921. i od 1941. do 1943. Borbu su nastavili protiv Hitlerovih nacista i Mussolinijevih fašista. Nismo bolje dane imali, ni u doba Kraljevine Jugoslavije od 1918. do 1941.

Drugi svjetski rat donio je bezbrojne nesreće i stradanja mnogim narodima širom svijeta

Slomom i sramnom izdajom nenarodnog režima stare Jugoslavije, naša zemlja je bila porobljena od strane faši-nacističkih okupatora i bačena u bratoubilački rat do istrebljenja. To je sve rađeno, uz pomoć krvnika i izdajnika naših naroda: ustaša, četnika i ostalih.

Poziv, koji je u toj situaciji uputio CK KPJ i CK KPH našim narodima, da dignu **oružanu borbu protiv morskog neprijatelja i domaćih kvislinga**, na obranu svoje rodne grude, za bratstvo i jedinstvo naših narod, imao je snažnog odjeka i u Dalmaciji, a osobno u gradu Splitu. Pred komuniste, skojevce i odane patriote svog naroda, iako goloruke, postavili su se teški i neizbježnim zadaci: **borba na život i smrt** sa, do zuba, naoružanim Hitlerovskim i Mussolinijevim hordama, koje su u to vrijeme pregazile. već skoro čitavu Europu.

Sukladno odlukama KPJ i KPH, borba i otpor, bili su postavljeni i provedeni u Dalmaciji, na širokoj političkoj i nacionalnoj osnovi, na mobilizaciju svih narodnih snaga, u aktivnom otporu okupatoru i domaćim izdajicama. Počevši od sabotaža i diverzija, bombaških akcija na ulicama naših gradova, **rađale su se, formirale i razvijale, prve naše oružane grupe**. Kasnije čete i odredi, i to od najodanijih članova Partije, SKOJ-a, radnika i seljaka, omladinaca i studenata, mornara i ribara.

Naši prvi partizanski odredi rodili su se, kao i u drugim krajevima naše zemlje, u **ljutim i krvavim okršajima s nadmoćnijim neprijateljem**

. Prve akcije,

prvih partizanskih odreda

, na područja srednje i sjeverne Dalmacije je naše

prvo skupo i krvavo iskustvo

. One su nas stajale dragocjenih žrtava. Na svaku našu akciju, neprijatelj je odgovarao drakonskim mjerama: strijeljanjima, paljenjima, deportiranjem tisuće i tisuće ljudi u logore u zemlji i izvan nje.

U duši i srcima, kod većine naroda Dalmacije, iz dana u dan, rastao je gnjev i osveta, rasplamsavao se patriotizam prema svojoj zemlji, a mržnja protiv tuđinaca i protivnika vlastitog naroda.

I, pored teškog i krvavog početka, **ustanak naroda u Dalmaciji poprimao je obilježja ravnomjernosti i uspješnosti**

, sve šire i dublje. Tako, da je Dalmacija, od lipnja 1942., imala više desetaka formiranih odreda i bataljuna i veliki broj manjih partizanskih grupa i četa. Na taj snažni zamah ustanka u 1942., od velikog značaja, bio je

dolazak VŠ NOV i POJ

i druga Tita

sa proleterskim brigadama u

zapadnu Bosnu

,

i u blizini **Dalmacije**. Zajedničke borbe za Livno i Duvno i ostala mjesta imale su snažna odraza na **dobrovoljnu mobilizaciju** tisuće novih boraca. Kroz kratko vrijeme

popunjene su novim borcima iz Dalmacije proleTERSke brigade i **formirane naše proslavljene 1. i 2. dalmatinska brigada, 9 dalmatinska NOU divizija, kao i Prvi mornarički partizanski odred u malom primorskom mjestu Podgora.**

Početakom 1943., Dalmacija poprimila je obilježje općeg ustanka; masovni odaziv, naročito omladine, u NOVH. Tako je Dalmacija do veljače 1943. dobila oko 12.000 boraca, a to je 50% boračkog sastava čitave NOVH. Tito je javno izgovorio i zapisao: „Pogledajte, Dalmacija gori! Narod se diže... Dalmatinci idu u partizanske redove. Dalmatinci se dižu u borbu za slobodu i sretniju budućnost svoga naroda...“.

U slavnim bitkama NOR-a, naročito u IV. i V. neprijateljskog ofenzivi tukli su se i borili Dalmatinci i Dalmatinke, rame uz rame, sa sinovima i kćerima Like, Banije i Korduna, BiH, Crne Gore, Srbije, i drugih krajeva, kujući i udarajući temelje bratstva i jedinstva naših naroda, najdragocjeniju tekovinu ustanka.

U veličanstvenoj bitci za **ranjenike i izbjegli narod, od zapadne Bosne, preko Jajca, Gornjeg Vakufa, Prozora, Jablanice i preko r. Neretve i Prenja do Nevesinja,**

od početka godine do polovine travnja 1943., učestvovalo je oko 24.000 boraca NOV i POJ protiv oko 95.000 neprijateljskih vojnika. Samo iz Hrvatske je učestvovalo, oko 14.380 boraca. Presudni čin proboja iz neprijateljskog okruženja u dolini r. Neretve izveli su Dalmatinci iz 2. dalmatinske brigade, dok je 9. dalmatinska NOU divizija imala najtežu zadaća; prijenos ranjenika i veliki broj tifusara, noseći ih preko r, Neretve i bespuća planine Prenja.

U bitci na Sutjesci (V. neprijateljska ofenziva) koja je trajala od 15. svibnja do 15. lipnja, neprijatelj je angažirano oko 127.000 vojnika. Na strani NOV i POJ bilo je oko 22.000 boraca s ranjenicima. Iz postrojbi GŠ Hrvatske je bilo 8.925 boraca. Sutjeska, Gornje i Donje Bare, vječne su, krvlju pisani spomenici o junaštvu i herojstvu sinova i kćeri Dalmacije. Samo iz Dalmacije je, od oko 5.900 braca, poginulo 2.900, gotovo, svaki drugi. **Sutjeska je postala najveće hrvatsko partizansko groblje.**

Sutje

Poslije te najveće epopeje, za sve naše narode i narodnosti, narod Dalmacije postiže nadmoć nad neprijateljem, oslobodivši Split i otoke: Brak, Hvar, Vis, Korčula i Šoltu, kao i poluotok Pelješac. To su bili dani rasplamsavanja oružanog ustanka, ne samo izazvano kapitulacijom fašističke Italije, nego i težnjom za socijalno oslobođenje potlačenih radnika i seljaka, u kojem je sadržano i nacionalno oslobođenje. Mladost Dalmacije hrlila je da se svrsta u nove jedinice. Tada je izrasla iz naroda slavna Titova mornarica i proslavljeni 8. dalmatinski korpus NOV i POH, koji je bio snažna pesnica NOV i POH, strah i trepet njemačkom okupatoru, ustašama, četnicima i ostalim zlikovcima.

U Dalmaciji se, od siječnja do rujna 1944., prelamaju se brojna događanja. 8. dalmatinski korpus i Oblasni NOO Dalmacije usredotočili su se na jačanje NOP-a, a vojni su se sastavi pripremali da od rujna započnu ofenzivu za konačno oslobođenje Dalmacije. Otok Vis je jedini otok, kojeg nije uspjela zauzeti Njemačka vojska. Zapovijed iz GŠ NOVJ da se „obrani Vis“, o. Vis u strategiji NOR-a postaje prava „neosvojiva tvrđava“. Na Visu je VŠ NOV i POJ, NK NOVJ i Oblasni NOO Dalmacije, 26. dalmatinska NOU divizija (sastavljena od pet brigada). Iz Italije, formirane 1. i 2. prekomorska brigada sastavljene od interniraca; najviše Istrana, te Slovenaca, nešto Crnogoraca i drugih su prebačene na o. Vis, a onda na kopno i na područja sjeverne Dalmacije. Na o. Visu bile su i Savezničke snage oko 2.000 vojnika. Njemačka VK je odustala da se sukobi s NOV i POH i anglo-američkim snagama.

S o. Visa, 26. divizija je izvodili **prepadne desantne** na više otoka. Najveći poduhvat je izveden na o. Korčula i Mljet. Zarobljeno je 523, a poginulo je 1.197 njemačkih vojnika. Zbog loših postupaka prema njemačkim zarobljenicima, Tito je oštro reagirao i kaznio počinitelje prekršaja. Na području dubrovačkog primorja formirana su tri odreda. Lastovo, nakon kapitulacijom Italije, je postao baza Mornarice NOV.

Teška tragedija je zadesila srednju i južnu Dalmaciju, kada je njemačko Zapovjedništvo, u proljeće 1944., **nasilno pohvatilo i deportiralo oko 30.000 Hrvata i razbacalo po Bosni i Slavoniji**. O. Šolta je bio potpuno ispražnjen, zatim veliki dio Brača, Hvara, Korčule, Pelješca, Mljeta i Dubrovačkog primorja. Bilo je sela bez ijednog žitelja. Sve je to rađeno u dogovoru s vlašću NDH, s ciljem; da ta područja nasele s odanim stanovništvom iz Hercegovine. Pred njemačkom najezdom, s područja dalmatinske Zagore, priobalja i otoka oko 30.000 ljudi je otišlo u Zbjeg preko otoka na područje Italije i sjeverne Afrike. Ne mali broj, nikad se nije vratio u Domovinu.

Dok su se NOV i PO pripremali za operaciju oslobađanje Dalmacije, u kolovozi 1944., najveći protivnik komunizma u svijetu **Winston Churchill** u engleskom Parlamentu je izjavio, citiram:

„Odlučili smo stati na stanu Tita, zbog njegove nepokolebljive

i hrabre borbe protiv njemačke armije.

Partizani su sada gospodari tamošnje situacije i predstavljaju smrtnu opasnost za Nijemce. Oko ovih hrabrih snaga i u

njihovim redovima razvio se jedan jedinstveni pokret za

slobodu cijelog naroda.

Komunistima pripada čast što su prvi započeli borbu.

Ti valjani Titovi sljedbenici drži onoliko Nijemaca u Jugoslaviji,

koliko ih drže kombinirane anglo-američke snage u Italiji“.

Ove riječi istine su sasvim dovoljne za istinske rodoljube i domoljube Lijepa naše, a onima drugima i previše.

Njemačko zapovjedništvo na Balkanu, nije namjeravao napustiti Dalmaciju. Međutim, zbog loše opće situacije, početkom rujna 1944., odlučilo je napustiti srednjodalmatinske otoke, prebacivši OS na crtu Knin-Mostar, Sarajevo – operacija poznata „Jesenja bura“. Prije početka oslobodilačke ofenzive, u Dalmaciji su se nalazile: 118. Iovačka, 369. legionarska, 264. pješačka i 373. legionarska divizija, dvije obalske brigade i 29. tvrđavski puk, te jake pomorske snage Admirala Jadrana, jačine oko 45.000 vojnika, te jedinice 3., 6., 7, i 9. ustaške brigade (oko 12.000 vojnika) i oko 5.000 četnika, dok su s druge strane, oslobodilačku grupaciju činile jedinice NOV i POH: 8. dalmatinski korpusa, grupacija zračnih snaga, Mornarica NOV, topnički sustav i tenkovska brigada. Otok Visu je bio i **baza savezničkih obrambenih snaga i utočište njihovih zrakoplova. Borci 26.dalmatinske divizije spasili su 1.836 savezničkih zrakoplovaca i 210 zrakoplova.**

Ofenziva s o. Visa počela je odmah, nakon govora **maršala Tita 1.dalmatinskoj NOU brigadi, 12. rujna 1944., kada je na Viškoj rivi rekao: „TUĐE NEĆEMO, ALI SVOJE NE DAMO!“** Ta sintagma vodila je borce sve do oslobođenja Istre i područja do Soče, 8.05.1945., **da bi velebna Spomen ploča u „novom“ dobu završila na smetištu**. Ne samo da je taj čin bio vandalski, nego tisuće i tisuće drugih srušenih, oštećenih i izbrisanih spomen siječanja. Rijetki su primjeri u svijetu **, da pripadnici naroda ruše spomen siječanja vlastitom narodu, čiji su sinovi i kćeri izvojevali pobjedu i slobodu, a matici zemlji pripojili otuđena i darovana područja tuđincima. To je veliko povijesno neuništivo djelo antifašističke Dalmacije i Hrvatske, u 2. svjetskom ratu.**

S o. Visa krenule su 1. i 12. dalmatinska NOU brigada na Brač i razbili glavninu 118. njemačke lovačke divizije. Brač je oslobođen 18. rujna, a onda 21. rujna Hvar, 3. prekomorska je oslobodila Korčulu, 11. dalmatinska oslobodila Pelješac te s 1. dalmatinskom NOU brigadom na kopnu, na području Vukov klanac su porazili glavninu 369. legionarske divizije 23.10., gdje je poginulo 2.000, a zarobljeno 1.070 njemačkih časnika i hrvatskih legionara. Dubrovnik je oslobođen 18. listopada zajedničkim djelovanjem 2. dalmatinske proletherske brigade s dijelovima 29. hercegovačke divizije.

U oslobođenju Dubrovnika, učestvovali su i Dubrovački i Konavoski PO. U Popovu polju, 2. dalmatinska proletherska brigada je porazila oko 2.000 hercegovačkih četnika, koji su kanili upasti u Dubrovnik. Dubrovnik je, zahvaljujući Titovoj NOV, ostao Hrvatski, a ne grad četničkog vojvode Lukačevića.

Na kopnu **dalmatinske divizije su zauzele i oslobodile područja**; 19. Benkovac i Zadar, 20. Aržano i 25.10. Sinj, 9. Imotski. U oslobođenu Splita s bližom okolicom učestvovale su 26. i 20.

dalmatinska. U grad prva je ušla 12., a zatim 10.dalmatinska brigada. Iz Splita u NOVH stupilo je dragovoljno 750 hrvatskih domobrana. Ofenziva je nastavljena preko Trogira u pravcu Šibenika koji je oslobođen 03. studenoga, a onda Drniš. Dana 16. studenog počela je Kninska operacija. Bitka rijetko viđena na teritoriju Dalmacije. je najveća

Kninska operacija

je najveća dotada izvedena operacija korpusnog nivoa i bez učešća saveznika. Glavna oslobodilačka bitka se odigravala od 26. studenog do 04. prosinca 1944.

U operaciji oslobađanja Dalmacije, neprijateljske oružane snage su imale oko 12.000 poginulih, i oko 10.000 zarobljenih, od 62.000 vojnika. Na strani jedinica 8. dalmatinskog korpusa i samostalni korpusnih jedinica je poginulo 1.884 borca, od nešto više 34.500 pripadnika. S područja Dalmacije poginulo je 1.445 ili 76,70%. Iz cijele Hrvatske 1.552 ili 83,46%, a iz ostalih dijelova Jugoslavije 297., od toga: najviše iz Slovenije (181) i BiH (71). Stranih državljanina je poginula 65, među njima 45 Italijana.

Divizije i brigade 8. dalmatinskog udarnog korpusa, uz sudjelovanje Ratne mornarice, nastavile su bitke oslobađanja, od okupatora i kvislinga, na područjima: zapadne Hercegovine, Mostara, Bihaća, Gračaca, Like, Hrvatskog primorja, te u slavnim borbama, u sastavu 4 JA, u oslobođenu Istre i njenih otoka i pobjedonosnog oslobođenja Trsta, uz rame, s borcima IV. hrvatskog i IX. slovenskog korpusa. U povijesti NOR-a ispisane su svijetle stranice masovnog junaštva i herojstva, kako u borbama na kopnu, tako i u borbama na ovom našem plavom Jadranu, kojeg su naši preci vjekovima branili od tuđina.

U Splitu 14.4.1945., Predsjedništvo ZAVNOH-a, sa sjedištem u gradu Šibeniku, je formiralo prvu Narodnu vladu Hrvatske. Zadar je sjedište GŠ NOVH.

Usporedo s vojnim uspjesima u periodu oružane borbe, nikla je i izrasla narodna vlast. Srušen je stari nenarodni režim i udareni su temelji novom društvenom poretku, u kojem će čovjek biti najveći kapital.

S područja Hrvatske u NOB-i, s puškom u ruci, bilo je oko 240.000 boraca. Po čemu je NOBH bila na prvom mjestu u Jugoslaviji. Borački sastav činili su 65% Hrvata, a Srbi u Hrvatskoj i ostali 35%. S područja Dalmacije je poginulo oko 19.100 boraca, a oko 15.000 građana bili su žrtve fašističkog terora. U Dalmaciji, od 110.000 boraca, 60 boraca je proglašeno narodnim herojima, čije su spomen biste sklonjene ili uništene, osim dvojici u Splitu.

Slavnu NOB-u naroda Dalmacije je okrunio J.B. Tito na mitingu, pred 200.000 građana u Splitu na Rivi, 13 rujna 1953., u povodu 10-te obljetnice osnivanja 8. dalmatinske Korpusa riječima, citiram:

„...Još u ono vrijeme... Kada smo se borili po bosanskim planinama, znali smo. da je grad Split, iako je bio okupiran, nije bio pokoren... To nas je napajalo ponosom na naš Split, na naše Dalmatince... Prve dalmatinske brigade koje su se slijevale u našu NOV i PO u Bosni, u punoj mjeri su bile izraz svijesti Dalmatinskog naroda... Dalmatinci u veličanstvenoj borbi pokazali su velike primjere junaštva... Borili su u prvim redovima naših najboljih boraca... Osjećam se neizmjereno sretan što mogu da izručim pozdrav herojskom gradu Splitu... Pozdrav narodu Dalmacije koji je u veličanstvenoj borbi dao zaista veliki i neprocjenjiv prilog u pobjedi naše stvari, za ono što mi sada imamo...“

I nakon rata, u poraću, **susjedi koji su bili okupatori čija se zgarišta njihovih zlodjela još nisu ohladila, niti suze na licima naših majki još nisu osušile** ,

pokušavali su da ponovo

prisvoje naše teritorije

. Bilo kako bilo, svi moramo imati na umu da jednom ostvarena sloboda nije navijek. Ako ustreba bilo kada, sinovi i kćeri diljem Dalmacije ginut će i umirati u borbi za svoju Domovinu, upravo onako, kako su to pokazali hrvatski branitelji u pravednom i obrambenom Domovinskom ratu, imajući čvrstu osnovu u jedinstvenom i jedinom pleteru, koji se zove antifašistička Hrvatska.

Pobjeda u Domovinskom ratu je omogućila da hrvatski narod i njeni građani imaju samostalnu, suverenu i međunarodnu priznatu RH i granicama, uspostavljene u NOB Hrvatske koje danas ne može osporiti ni jedan međunarodni faktor.

Antifašistička borba Hrvatske, ma tko-što o njoj mislili, govorili i pisali, kojekakvi revizionisti povijesti, **je svrstana na stranu pobjednika**, što nam je

omogućilo da speremo

ljagu s hrvatskog korpusa koju je nanijela lažna fašistička tvorevina režima NDH, i da steknemo veliki trajni ugled na međunarodnoj sceni.

Suvremeni antifašizam u svijetu pripada civiliziranom i demokratskom narodu. **On čini: osnovu rasta novog svjetskog poretka; otpor izazivačima ratova, postojanje sve efikasnijih sudova za ratne zločince; sve veće prepreke za promjenu granica; sve veću otvorenost jednih prema drugima; zaštitu manjina i ljudskih prava; borbu protiv svih oblika rasizma i organiziranog kriminala (korupcije i mita).**

Obzirom, da je antifašizam Hrvatske bio i ostao svojina svih slojeva društva, **dostojanstvo i**

ponos nalaže, da prema svima, koji su ugradili svoje živote u temelj slobodne Hrvatske, imamo civilizirani i demokratski odnos

, a ne ponižavajući s više aspekata

. Krajnje je vrijeme, da najodgovorniji faktori u RH realiziraju Deklaraciju o antifašizmu Hrvatske koju je donio Hrvatski Sabor

, 2005. godine. Novi doneseni Zakon o udrugama u kojem nema ni slovo „a“ od antifašizma Hrvatske je školski primjer nepridržavanja i nepoštivanja Izvornišnih osnova (ZAVNOH) u Ustavu RH i pomenute Deklaracije, što ostavlja i šalje lošu sliku u svijet antifašizma.

„..., Čuvajmo svoju čast i obraz svoj,

A kada nas pobjeda ovjenča

Mi ćemo s ponosom gledati

Na minule napore i muke“

(Poruka Vladimira Nazora Dalmatincima, ožujak 1943.)

Za kraj, za sva vremena, poruka:

„Tko god dođe u našu zemlju kao napadač i okupator – on će tu naći svoj grob...!“

Živjela slobodna Hrvatska!

PREDSJEDNIK ZUABA SDŽ

Krešimir Sršen, prof.,

Split, 09. prosinca 2017.